

GÖÇ OLGUSUNA ETNİK KİMLİK AÇISINDAN BİR YAKLAŞIM: KARS ÖRNEĞİ* AN APPROACH TO MIGRATION PHENOMENON IN TERMS OF ETHNIC IDENTITY: THE CASE OF KARS

Deniz ÖZYAKIŞIR**

Öz

Türkiye'nin Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Kars ili, tarihsel olarak pek çok etnik gruba ev sahipliği yapmıştır. Günümüzde ise kentte "Azeri", "Türkmen", "Kürt", "Terekeme" ve "Yerli" olarak adlandırabileceğimiz beş etnik topluluk yaşamaktadır. Kars'ın çok kültürlü yapısı ve tarihsel kimliğine rağmen son dönemlerde nüfuzu hızla azalmaktadır. Kısacası kent, tüm etnik toplulukları kapsayan büyük bir göç sorunuyla karşı karşıyadır. Bu çalışmanın amacı etnik kimlik ile göç etme düşüncesi arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya koymaktır. Çalışmada ayrıca Kars kent merkezinde yaşayan farklı etnik yapıdaki (Azeri, Kürt, Terekeme, Yerli) kişilerin olası göç kararlarına etki eden faktörlerin farklılık ve/veya benzerlik gösterip göstermediği de analiz edilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre bireylerin kendilerini tanımladıkları etnik kimlikleri ile göç etme düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre %5 önem düzeyinde etnik kimlikler arasında göç etme düşüncesi bakımından anlamlı bir fark vardır ($\chi^2=17,831$; $p:0,000<0,05$).

Anahtar Kelimeler: Kars, Göç, Etnik kimlik, Azeri, Türkmen, Kürt, Yerli, Terekeme.

Abstract

Kars province which is located at the North East Region of Turkey, has been hosted most of ethnic groups historically. Nowadays, five ethnic community which we can call them as "Azeri", "Türkmen", "Kurdish", "Terekeme" and "Yerli", live in city. Although the multicultural structure and historical identity, population of Kars is rapidly declining in recent periods. In short, the city faces a major immigration problem involving all ethnic communities. The aim of this study is to show whether there is a relationship between ethnic identity and immigration. The study also analyzes whether the factors affecting the possible immigration decisions of people in different ethnicities (Azeri, Kurdish, Terekeme, Yerli) living in the city center of Kars show differences and / or similarities. According to the results of the research, it is found that there is a meaningful relation between the ethnic identities that the individuals define themselves and the immigration thoughts. According to this, there is a meaningful difference in the idea of migration among ethnic identities at 5% significance level ($\chi^2=17,831$; $p:0,000<0,05$).

Keywords: Kars, Migration, Ethnic Identity, Azeri, Türkmen, Kurdish, Yerli, Terekeme.

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı etnik açıdan çeşitlilik arz eden ve bu anlamda kozmopolit bir kimliğe sahip olan Kars'ta uzun zamandır Batıya doğru yoğun bir şekilde gerçekleşen göç hareketlerinin sosyo-ekonomik belirleyicilerini ortaya koymak ve bu belirleyici faktörlerin "etnik" açıdan farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Zira 1980'li yıllardan itibaren kent merkezindeki nüfusun önemli oranlarda göç etmesinden dolayı ortaya çıkan demografik açık, köylerden kent merkezine doğru yaşanan göç dalgalarıyla kapatılmaya çalışılmıştır. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere demografik açık tamamen kapatılamamıştır. Nitekim TÜİK'in yayınladığı ülke içi göç verilerine baktığımızda kentten Batı illerine doğru yoğun göç dalgalarının her yıl artarak devam ettiğini söylemek mümkündür. Kent merkezinin dışındaki kırsal alanlara ve mahallelere yerleşen kır-köy nüfusunun önemli bir kısmının kırdaki/köyde uğraştıkları tarım ve hayvancılık faaliyetlerine kent merkezinde de devam etmesi beraberinde pek çok sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çevre ve altyapı gibi kentsel sorunların yanı sıra demografik yapının bir etnik yapının lehine değişmesi, kent ekonomisinde belli sektörlerde yoğunlaşmış vasıfsız işgücü ve zenginliğin belli ailelerde toplandığı küçük sermaye gruplarının ortaya çıkması bu sorunların ekonomik olanlarından bazılarıdır.

Pek çok disiplinin konusu olan göç olgusunu etnik açıdan ele alan bu çalışma, bu yönüyle ekonomi ve sosyolojiyi bir noktada buluşturmaya da ön ayak olmaya çalışmaktadır.

2. Kars'ta Etnik Yapı ve Kronikleşen Göç Sorunu

Kars, tarihten gelen çok kültürlü ve çok kimlikli yapısı ile çeşitli etnik grupların bir arada yaşadığı ender kentlerden biridir. Kars'ın toplumsal yapısı bu yönüyle çeşitli etnik grupların sosyo-kültürel

* Bu çalışma yazar tarafından 21-23 Eylül 2017'de Tunceli Munzur Üniversitesinde düzenlenen olan 4. Ulusal Sosyal Araştırmalar Bölgesel Kalkınma Konferansında "özet" olarak sunulan çalışmanın "tam metin" halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Kars/Türkiye, E-mail: dozyakisir@gmail.com

gelenekleriyle harmanlanmıştır. Kentin nüfusunu oluşturan başlıca etnik gruplar arasında; Azeriler, Kürtler, Terekemeler, Yerliler ve Türkmenler yer almaktadır. Kürtler dışında kalan diğer etnik gruplar aslında Türk olmalarına rağmen hem kendilerine has tarihsel, dinsel ve sosyolojik özelliklerini ifade etmek hem de diğer gruplarla “ötekilerle” aralarındaki farklılıkları ortaya koymak için kendilerini bu tür etnik kimliklerle tanımlamaktadırlar. Kısacası Kars’ta tarihsel/kültürel algılar üzerinden ve “öteki” ile kurulan ilişkiler temelinde şekillenen bir kimlik tanımından söz edilebilir.

Nitekim “Etnik sıfatı, şimdiye kadar, objektif koşulları bakımından yaygın ve yanlış biçimde “soy”la, “kandaşlık”la ya da “aynı dili konuşmak” gibi kültürel referanslarla doğrudan ilişkili bir atıf olarak görülmüştür. Oysa ethnîe kavramının anlatmaya çalıştığı sosyo-kültürel olgu, bütün bunları ya da bunlardan biri yahut birkaçını içerebilmekle birlikte, esas olarak grubun kendisini diğerlerinden farklı olarak algılamasıyla ilişkili, yani kültürel kimliğe bitişik, ayrı bir “halk olma”, ayrı bir “kültürel varlık” olma bilinciyle ve bu bilincin simetrik algısı olan “ötekiler”le araya kültürel sınırlar çekildiği noktada karşımıza çıkar.” (Aydın, 2012:3). Buradan hareketle Kars’ta yaşayan Azeri, Türkmen, Kürt, Terekeme ve Yerli kimliklerini sırasıyla ele aldığımızda kısmen tartışmalı da olsa şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır:

Geniş coğrafyalara yayılan Azerbaycan Türklerinin yaşadıkları her coğrafyayı Azerbaycan olarak adlandırmanın imkansızlığından dolayı “Azeri” tanımı ortaya çıkmıştır (Kalafat, 2001: 222). Göçle birlikte Kars’a gelip yerleşen ve halihazırda burada yaşayan Azeriler, İran ve Azerbaycan’da olduğu gibi Caferî (Şîî) mezhebine mensup olup günümüzde çoğunlukla Kars ve Iğdır illerinde ikamet etmektedirler (Aydın, 2012: 26).

Öte yandan Karsta sayıları çok az olmakla birlikte kendilerini Türkmen olarak tanımlayan bireyler aynı zamanda Alevî kimlikleriyle de bilinmektedirler. Çünkü “Bir istisna olmak kaydıyla, sadece Kars ve Ardahan bölgesinde Alevilere, “Türkmen” denilmektedir. Kars ve Ardahan Türkmenleri ifadesinin ilgili etnik kimliğin dışında, inanç olarak da adlandırılması bu bölgeye has bir durum” (Erdoğan ve Demir, 2011:192) olarak görülmektedir.

Kars’ın genel nüfusu içerisinde sayıca ilk sırada yer alan etnik kimlik Kürtler’den oluşmaktadır. Kent merkezinde yaşayan diğer etnik grupların aksine daha çok köylerde yaşayan Kürtler, son dönemlerde kent merkezine göç edip burada ikamet etmeyi tercih etmektedirler. Kürtler açısından bakıldığında yerleşim yeri için önceleri kentin kırsal kesimleri tercih edilirken günümüzde ekonomik koşulların verdiği imkanlar ölçüsünde daha çok kent merkezine yakın yerler tercih edilmektedir.

Bir diğer etnik grup ise Karapapak adıyla da anılmakta olan Terekemelerdir. Suavi Aydın’ın 1965 Köy Envanter Etüdünü referans vererek aktardığı bilgiye göre sadece Kars’ın Çıldır ve Arpaçay ilçelerindeki Terekeme nüfusunu 68.000 olduğu ifade edilmektedir (Aydın, 2012: 27).

Temel aidiyet kategorisi “Türklük” olmakla birlikte yerel ve etnografik ikincil referanslarla anılan ve tamamen Sünnî Müslüman olan Yerliler; Artvin’de “Pallık”, Elazığ’da “Gakkoş”, Erzurum’da “Dadaş” gibi farklı yöresel sıfatlarla adlandırılırken (Aydın, 2012: 11) Kars’ta ise sadece Yerli olarak nitelendirilmektedirler. Bu niteleme Kars’ta yaşayan diğer etnik gruplara karşı kendini tanımlama ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Nitekim “Daha çok kırsal yörelerde geçerli olan bu kullanımlar, çoğunlukla, ne olunmadığını anlatmak üzere, başka bir etnik gruba karşı kendilerini tanımlarken ortaya çıkar: Türkmen’e karşı Yerli gibi” (Aydın, 2012: 11).

Buraya kadar yapılan tüm tanım ve açıklamalar sadece Kars özelinde ve konuyla ilgili sınırlı literatür bağlamında ele alınmış olup amacımızın etnik kimlik gibi hassas bir konuyu tartışmaya açmak olmadığını sadece okuyucuyu Kars’taki etnik yapı hakkında kısaca bilgilendirip kentin göç sorununa değinmek olduğunu özellikle belirtmekte fayda vardır.

Ekonomik yapının yoğun olarak tarım ve hayvancılığa dayandığı kentte, sanayinin gelişmemesine bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik ve yoksulluk gibi ekonomik sorunların yanı sıra eğitim, sağlık, ulaşım ve altyapı gibi sosyal alanlarda görülen olumsuzluklar genç nüfusun kentten göç etmesine yol açmaktadır. Özellikle 90’lı yıllardan buyana hızlı bir şekilde ve sürekli nüfus kaybeden Kars, Türkiye’de en çok göç veren iller arasında ön sıralarda yer almaktadır. Bu yüzden başlıktaki kronik sıfatı Kars’ın yıllardır yaşadığı göç sorununun niteliğine vurgu yapmak için özellikle tercih edilmiştir. Kentin nüfusundaki değişim ve yaşanan göç hareketlerinin yıllar itibarıyla vardığı boyutlar aşağıdaki tabloda açıkça görülmektedir.

Tablo 1: Kars'ın Nüfus ve Göç Durumu (2008-2016)

Yıl	Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
2008*	312.128	8.855	17.726	-8.871	-28,421
2009	306.536	9.028	15.660	-6.632	-21,6353
2010	301.766	9.906	16.657	-6.751	-22,3716
2011	305.755	10.654	16.376	-5.722	-18,7143
2012	304.821	9.706	16.185	-6,479	-21,2551
2013	300.874	11.046	18.072	-7,026	-23,352
2014	296.466	10.280	20.020	-9,74	-32,8537
2015	292.660	11.328	19.809	-8,481	-28,979
2016	289.786	10.209	16.590	-6,381	-22,0197

Kaynak: TÜİK, ADNKS'den araştırmacı tarafından derlenmiştir.

Tablo 1'e göre Kars'ın nüfusu son on yıl içerisinde gözle görülür biçimde azalmış ve 2016 yılı itibariyle 289.786 kişi olarak kaydedilmiştir. Bu sayının ilerleyen dönemlerde daha da azalacağı TÜİK'in yayınlamış olduğu 2023 Nüfus Projeksiyonları raporunda da açıkça görülmektedir. TÜİK'in 2008 yılı veri tabanını baz alarak hazırlamış olduğu rapora göre Kars nüfusunun 2018'de 253,943 ve 2023'te ise 215,307 olacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, 2010).

2000 yılında 325,016 olan (SERKA, 2011:2) Kars nüfusu düşünüldüğünde kentin yaşadığı ve daha da yaşayacağı nüfus kaybının boyutlarını ve yaşanan göçün yıllar itibariyle nasıl kronik bir hal aldığını rahatlıkla görebiliriz. Bu yüzden Kars'ta kronikleşen göç sorununun sebeplerini böylesi bir alan araştırmasıyla yerinde tespit etmenin, sorunu kaynağında çözme noktasında atılacak adımlara da ön ayak olacağı düşünülmektedir. Çünkü bu çalışma henüz göç etmemiş ama yakın gelecekte Kars'tan göç etme potansiyeline sahip bireylerin göç gerekçelerini açıkça ortaya koymaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN TASARIMI VE YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; Kars'tan gerçekleşen göç hareketlerinin sosyo-ekonomik belirleyicilerinin "etnik gruplar" açısından farklılık ve/veya benzerlik gösterip göstermediğini incelemektir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma Kars kent merkezinde yaşayan dört etnik grubu (Azeri, Kürt, Terekeme ve Yerli) kapsamaktadır. Araştırmanın sınırlılıkları ise şunlardır;

- ✓ İlçe ve köyler dahil edilmemiştir.
- ✓ Etnik grupların sayısına ilişkin veri ve kaynak sıkıntısı
- ✓ Kars kent merkezinde yaşayan ve kendisini bu etnik grupların dışında "Türkmen" olarak tanımlayan çok az sayıdaki kişi (analiz için yeterli sayıda -30-gözleme ulaşılmadığı için) dahil edilmemiştir.

3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklem Süreci

Araştırmanın evreni 2016 yılı itibariyle Kars kent merkezinin nüfusunu oluşturan 82.975 kişiden oluşmaktadır. Ancak evrenin içinde yer alan etnik yapıya mensup kişi sayısı net olarak bilinemediği için olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan *kartopu örnekleme (snowball sampling)* yöntemi kullanılmıştır.

Bu yöntem, evrene üye olan bireylerin kesin olarak bilinemediği durumlarda kullanılmakta (Altunışık vd., 2002:64) ve örneklem oluşturma süreci araştırmanın yapılacağı kişilerden herhangi birine ulaşılarak başlamaktadır. Böylece yapılan görüşme sonucunda o katılımcının önerdiği diğer bireylere ulaşıp örnekleme oluşturulmaktadır (Başaran, 2017:492). Dolayısıyla tercih edilen bu yöntemin araştırmanın amacına ve desenine uygun olduğu söylenebilir. Buna göre evreni temsilen 400 anket yapılmış fakat bunlardan bir kısmının eksik doldurulması sebebiyle analizler 389 geçerli anket üzerinden yapılmıştır.

$\alpha=0.05$ düzeyinde 100.000 kişilik bir evren büyüklüğü için tahmini örneklem büyüklüğünün 383 kişi olduğu (Büyüköztürk, 2012) göz önüne alındığında yapılan anketlerin yeterli olduğu söylenebilir. Ayrıca örnekleme yer alan her bir grubun üye sayısı kabul edilen alt sınır olan 30'dan fazladır.

3.4. Veri Toplama ve Analiz Teknikleri

Betimsel nitelikte olan bu çalışmada veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anket soruları katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin yanı sıra, yakın gelecekte göç etme düşünceleri, göç

* Verilerin 2008'den itibaren verilmesinin sebebi, TÜİK'in ADNKS sonuçlarında, 2008'den önceki ülke içi göçe bağlı olarak gerçekleşen iller arası göç oranlarının verilmemesidir.

gerekçeleri ve göç etmek istedikleri kentlerin özelliklerini içeren sorulardan oluşmaktadır. Anketin yanı sıra araştırmaya konusunun hassasiyetinden dolayı kalitatif veri toplama tekniğine de başvurularak *derinlemesine* ve *ikili görüşmeler* yapılmıştır.

Verilerinin analizinde ise SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 20.0 programı kullanılmıştır. Sıklık (Frekans) ve yüzdelik (%) analizlerin yanı sıra verilerin ki-kare analizi ve ANOVA testi de yapılmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırma bulguları, katılımcıların sahip oldukları demografik özellikler açısından frekans analizleri yardımıyla aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

DEĞİŞKENLER	Sayı (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	148	38,0
Erkek	241	62,0
Yaş		
20 ve altı	17	4,4
21-30	161	41,4
31-40	104	26,6
41-50	57	14,7
50 ve üzeri	50	12,9
Eğitim Düzeyi		
Okur-yazar değil	3	0,8
İlkokul mezunu	43	11,1
Ortaokul mezunu	44	11,3
Lise mezunu	134	34,4
Üniversite mezunu	137	35,2
Y.Lisans/Doktora	28	7,2
Gelir Düzeyi (TL)		
1000 TL altı	27	6,9
1001-2000 TL	101	26,0
2001-3000 TL	136	35,0
3001-5000 TL	91	23,4
5000 TL üstü	34	8,7
Toplam	389	100,0

Tabloya göre %62 erkek ve %38 ise kadın katılımcılardan oluşan bu araştırmada %4,4'lük 20 ve altı yaş düzeyinde kişiler yer alırken, 21-30 yaş arasındakilerin oranı %41,4, 31-40 yaş arasındakilerin oranı %26,6, 41-50 yaş arasındakilerin oranı %14,7 ve 50 yaş üstü kişilerin oranı ise yaklaşık %13 olarak kaydedilmiştir. Katılımcıların eğitim düzeyine bakıldığında ise yaklaşık %1'lik bir kesimin okur-yazar olmadığı görülürken ilkökul ve ortaokul mezunlarının oranının %11'in üzerinde, lise mezunlarının %34,4, üniversite mezunlarının ise %35,2 olduğu görülmektedir. Y. Lisans ve doktora düzeyindeki katılımcıların oranı ise %7,2 olarak kaydedilmiştir. Öte yandan katılımcıların yaklaşık %7'si 1000 TL ve altında bir gelir elde ediyorum derken %26'sı 1001-2000 TL, %35'i 2001-3000 TL, %23,4'ü 3001-5000 TL ve %8,7'si ise 5000 TL'den fazla gelire sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

Kars'ta yaşayan ve araştırmaya katılan kişilerin kendilerini tanımladıkları etnik kimlikler ise aşağıdaki şekilde analiz edilmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların kendilerini tanımladıkları etnik kimliklerine göre dağılımı

Etnik kimlik	Sayı (N)	Yüzde (%)
Yerli	84	21,6
Terekeme	76	19,5
Azeri	100	25,7
Kürt	129	33,2
Toplam	389	100,0

Araştırmaya katılanların %21,6'sı kendisini Yerli olarak tanımlarken, %19,5'i Terekeme, %25,7'si Azeri ve %33,2'si ise Kürt olarak tanımlanmaktadır. Araştırmanın temel kısıtlarından biri bu etnik grupların kent merkezindeki sayılarının kesin olarak bilinmemesi olmuştur. Bu nedenle gerek kentteki kanaat önderleriyle yapılan görüşmeler gerekse çeşitli sivil toplum kuruluşları ve siyasi parti temsilcileriyle yapılan görüşmeler sonucu kent merkezindeki etnik grupların dağılımı hakkında resmi ve kesin olmamak kaydıyla ulaşılan veriler bu tablodaki dağılımla önemli ölçüde benzerlik göstermektedir.

Öte yandan tabloda yer alan Yerli, Terekeme, Azeri, Kürt gibi kavramlar arasında özellikle Terekeme ve Yerli gibi kavramlar Kars'ta yaşayan kişiler tarafından birer yerel kimlikten öte bir etnik kimlik olarak algılandığı ve kendilerini bu kavramlarla tanımladıkları görülmektedir. Bu durum sosyolojik ve tarihsel olarak tartışmaya açık olsa da katılımcıların kendilerini tanımladıkları bu "etnik" sıfatların kullanımı halihazırda Kars'ın kendine özgü çok kimlikli yapısı içerisinde yıllardır devam edegelmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların göç konusundaki düşüncelerine göre dağılımı

Göç etmeyi düşünme/düşünmeme	Sayı (N)	Yüzde (%)
Düşünüyorum	213	54,8
Düşünmüyorum	176	45,2
Toplam	389	100,0

Tabloya göre katılımcıların %54,8'i yakın gelecekte (5-10 yıl içinde) Kars'tan göç etmeyi düşünürken %45,2'si göç etmeyi düşünmediklerini belirtmişlerdir. Göç etmeyi düşünenlerin oranının bu denli yüksek çıkması yıllardır Batı illerine doğru yoğun bir göç akımının olduğu Kars'ta yakın gelecekte de göçün artarak devam edeceğinin önemli bir işaretidir.

Tablo 5: Katılımcıların göç etme düşüncelerinin etnik kimliklerine göre dağılımı

Etnik kimlik	Göç etmeyi düşünüyorum		Göç etmeyi düşünmüyorum	
	Sayı (N)	Yüzde (%)	Sayı (N)	Yüzde (%)
Yerli	59	70,2	25	29,8
Terekeme	46	60,5	30	39,5
Azeri	54	54,0	46	46,0
Kürt	54	41,9	75	58,1

Buna göre Yerlilerin %70,2'si, Terekemelerin %60,5'i ve Azerilerin %54'ü göç etmeyi düşünürken bu oran Kürtlerde %41,9 olarak tespit edilmiştir. Yani etnik kimlik açısından göç etme düşüncesinde önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Zira Ki-kare testi sonuçlarına göre istatistiki olarak da ($\chi^2= 17,831$; $sd;3$, $p:0,000$) anlamlı bir farklılığın olduğunu söylemek mümkündür. Kürtlerden diğer etnik gruplara doğru gidildikçe göç etmeyi düşünenlerin oranı giderek artmaktadır. Bu sonucu, kentin etnik yapısının yakın gelecekte Kürt nüfus lehine değişeceğinin önemli bir işareti olarak değerlendirmek mümkündür.

Göçle birlikte etnik yapıdaki bu değişim Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezinin (BETAM) Kars'ta yapmış olduğu saha çalışmasının sosyolojik bulgularında şu ifadelerle yer almıştır: "Göç, bölgenin etnik yapısında da önemli değişimlere neden olmuştur. Zaman içerisinde bölgede yaşayan Kürt nüfus artmış; Iğdır'da nüfusun yarısı, Kars'ta ise yarısından fazlasını Kürt nüfus oluşturmuştur" (BETAM, 2014:18)

Öte yandan katılımcılar için Kars'tan göç etmek için geçerli olan göç gerekçeleri ise önem sırasına göre aşağıda sunulmuştur.

Tablo 6: Göç Gerekçelerinin Önem Sırasına Göre Dağılımı

Sıra	Göç Gerekçesi	Sayı (N)	Yüzde (%)
1	Ekonomik sorunlar (İşsizlik, yoksulluk vb.)	300	76,4
2	Sert iklim koşulları	276	71,0
3	Sağlık hizmetlerinin yetersizliği	259	66,6
4	Sosyal yaşamın yetersizliği	212	54,5
5	Belediye hizmetlerinin yetersizliği	209	53,8

Tablo 6'ya göre beklenildiği üzere ekonomik sorunlar %76,4 ile ilk sırada yer alırken, %71 oranında sert iklim koşulları, 66,6 ile sağlık hizmetlerinin yetersizliği, %54,5 ile sosyal yaşamın yetersizliği ve %53,8 ile belediye hizmetlerinin yetersizliği yer almaktadır. Tablodaki göç gerekçeleri Kars'ın göç sorununa dair yapılan önceki bazı çalışmaların (Polat, 2007; Özyakışır, 2013) sonuçlarıyla da uyumludur. Nitekim söz konusu çalışmalarda Kars'tan göç etme gerekçeleri arasında iklim şartlarının zorluğu, sağlık ve eğitim hizmetlerinin yetersizliği, altyapı, ulaşım ve sosyal yaşamın yetersizliği gibi faktörler yer almaktadır.

Yakın gelecekte Kars'tan göç etmeyi düşünenlerin göç etmeyi düşündükleri kentlerin dağılımı ise aşağıda verilmiştir.

Tablo 7: Katılımcıların göç etmek istedikleri kentlere göre dağılımı

Göç etmek istenilen İl	Sayı (N)	Yüzde (%)
1. İstanbul	99	25,4
2. İzmir	88	22,6
3. Ankara	70	18,0
4. Bursa	39	10,0
5. Kocaeli	16	4,1
6. Tekirdağ	12	3,1
7. Diğer	65	16,8
Toplam	389	100,0

Tablo 7'ye göre katılımcıların göç tercihinde ilk sırada %25,4 ile İstanbul yer alırken İzmir %22,6 ile ikinci Ankara %18 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Katılımcıların dördüncü tercihleri %10 ile Bursa, beşinci tercihleri %4,1 ile Kocaeli, beşinci tercihleri ise %3,1 ile Tekirdağ olmuştur. Bununla birlikte anket formları incelediğinde %16,8'lik "Diğer" başlığı altındaki illerin %2'nin altında olmakla birlikte Aydın, Antalya, Muğla, Balıkesir gibi illerin olduğunu söyleyebiliriz. Deniz kenarı ve sıcak iklimlere sahip olan bu illerin, sert iklim koşullarını kendileri açısından ikinci göç gerekçesi sayan katılımcılar açısından tercih edilmesi şartıdır.

Ayrıca TÜİK verilerinden derlenen aşağıdaki tablo dikkatlice incelendiğinde 2008'den bu yana Kars'tan gerçekleşen göç hareketlerinin yönünün olası göçün yol haritasıyla da oldukça uyumlu olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Kars'ın Göç Verdiği İlk 6 İl (2008-2016)

Göç edilen il	Göç eden kişi sayısı (Bin kişi)
1. İstanbul	41931
2. Ankara	16831
3. İzmir	10477
4. Kocaeli	9490
5. Tekirdağ	6420
6. Bursa	6196

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminden (ADNKS) araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

TÜİK'in yayınlamış olduğu bu veriler ile katılımcıların tercih ettiği iller arasında (bazı illerin sıralamaları değişmekle birlikte) yüksek derecede uyum olması gayet doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı uyum katılımcıların göç etmeyi istedikleri iller ve o illerin sahip oldukları özellikler arasında da görülmektedir. Buna göre katılımcıların göç etmeyi düşündükleri illerin özellikleri önem sırasına göre aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 9: Katılımcıların göç etmeyi istedikleri illerin özelliklerinin önem sırasına göre dağılımı

Sıra	Göç Gerekçesi	Sayı (N)	Yüzde (%)
1	Ekonomik fırsatların çok olması	318	81,7
2	Sosyal ve kültürel şartların gelişmiş olması	283	72,8
3	Kaliteli sağlık hizmetlerinin olması	275	70,7
4	Kaliteli eğitim hizmetlerinin olması	273	70,2
5	Gelişmiş ulaşım imkânları	171	44,0

Tabloda yer alan ve önem sırasına göre sıralanan göç gerekçeleri İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa ve Kocaeli gibi büyük kentlerin taşıdığı önemli özellikler arasında yer almaktadır. Gelişmiş sosyo-kültürel imkanların yanı sıra özellikle sanayi ve ticaretin merkezleri konumundaki bu iller elbette ki katılımcılar için tercih edilmektedir.

Nitekim sanayi ve ticareti göç akımlarının ana gerekçesi olarak gören Ravenstein'in 7 göç kanunundan biri olan ve "Uzun mesafelere göç eden göçmenler genellikle büyük endüstri veya ticaret merkezlerini tercih etmektedirler" (Ravenstein, 1885, 198-199) şeklinde ifade edilen göç kanunuyla uyumludur. Bu sonuç, Lee'nin göç eden bireylerin göç kararı alırken yaşanan yerle ilgili faktörler ve gidilmesi düşünülen yerle (hedef bölge) ilgili faktörleri dikkate aldıklarını dile getirdiği göç teorisiyle de (Lee, 1996) oldukça uyumludur. Öte yandan teorik olarak görülen bu uyumun istatistiki olarak da ortaya çıktığını söyleyebiliriz (Tablo 10).

Tablo 10: Katılımcıların göç etmek istedikleri il ile o ilin özelliğine göre dağılımı

Göç etmek istenilen İlin özelliği	Ki Kare (χ^2)	Anlamlılık (p)
İş imkânlarının çok olması	26,938	0,001
Kaliteli eğitim hizmetlerinin olması	18,777	0,016
Kaliteli sağlık hizmetlerinin olması	21,461	0,006
Sanayi kenti olması	23,920	0,002

Tabloya göre illerin ilgili özelliklerine ait anlamlılık değerlerinin <0.05 'ten küçük çıktığı görülmüştür. Yani katılımcıların göç etmeyi düşündükleri il ile o ilin özellikleri arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Göç etmeyi düşünen katılımcıların göç gerekçelerinin kendilerini tanımladıkları etnik kimliklere göre farklılık ve benzerlik gösterip göstermediği de Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11: Göç etme düşüncesinin gerekçelerinin etnik kimlikler açısından önem sırasına göre dağılımı

Sıra	Yerli	Terekeme	Azeri	Kürt
1	Sağlık hizmetlerinin yetersizliği %76,2	Ekonomik sorunlar (işsizlik, yoksulluk vb.) %75,0	Sert iklim koşulları %80,0	Ekonomik sorunlar (işsizlik, yoksulluk vb.) %79,8
2	Ekonomik sorunlar (işsizlik, yoksulluk vb.) %72,6	Sert iklim koşulları %67,1	Ekonomik sorunlar (işsizlik, yoksulluk vb.) %79,0	Sert iklim koşulları %69,0
3	Sert iklim koşulları %66,7	Sağlık hizmetlerinin yetersizliği %56,6	Sağlık hizmetlerinin yetersizliği %69,0	Sağlık hizmetlerinin yetersizliği %64,3
4	Sosyal yaşamın yetersizliği %59,5	Sosyal yaşamın yetersizliği %55,3	Sosyal yaşamın yetersizliği %55,0	Belediye hizmetlerinin yetersizliği %55,8
5	Belediye hizmetlerinin yetersizliği %56,0	Eğitim hizmetlerinin yetersizliği %52,6	Eğitim hizmetlerinin yetersizliği %53,0	Eğitim hizmetlerinin yetersizliği %52,7

Ortaya çıkan tabloya göre kimi göç gerekçelerinin etnik gruplar açısından benzerlik ve farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür. Etnik gruplar açısından her ne kadar sıralamaları farklı olsa da göç gerekçelerinde ilk üç sırada "Sağlık hizmetlerinin yetersizliği", "Ekonomik sorunlar" ve "Sert iklim koşulları" yer almaktadır. İlk üç gerekçede benzerlik görülmesine rağmen son iki göç gerekçesinde farklılık göze çarpmaktadır. Yapılan analizde bu farklılığın "Yerli" ve "Kürt" katılımcıların verdikleri cevaplardan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Şöyle ki; "Sosyal yaşamın yetersizliği" Kürtler hariç diğer etnik grupların tamamında dördüncü göç gerekçesi sayılırken Kürtler farklı olarak "belediye hizmetlerinin yetersizliğini" dördüncü sırada gördüklerini ifade etmişlerdir. Aynı şekilde "Eğitim hizmetlerinin yetersizliği" Yerliler hariç diğer etnik grupların tamamında beşinci göç gerekçesi sayılırken Yerliler farklı olarak Belediye hizmetlerinin yetersizliğini beşinci sırada gördüklerini belirtmişlerdir.

Bu bulgular, anlamlı farkın kaynağının Kürtler ve Yerliler olduğunu gösteren aşağıdaki Scheffe testi sonuçlarıyla da örtüşmektedir.

Tablo 12: Scheffe Testi Sonuçları

	Etnik kimlik	Sayı (N)	Subset for alpha = 0.05		
			1	2	
Scheffe ^{a,b}	Yerli	84	1,30		
	Terekeme	76	1,39	1,39	
	Azeri	100	1,46	1,46	
	Kürt	129		1,58	
	Sig.			,163	,080

Söz konusu durum yani göç etme düşüncesinin söz konusu etnik kimliklere göre farklılık göstermesi ANOVA testi sonuçlarında da açıkça görülmektedir.

Tablo 13: Katılımcıların göç etme düşüncesinin etnik kimliklerine göre ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplam 1	sd	Kareler Ortalaması 1	F	p	Anlamı Fark
Gruplar arası	4,417	3	1,472	6,165	,000	Kürtler- Yerliler
Gruplar içi	91,953	385	0,239			
Toplam	96,370	388				

Analiz sonuçları katılımcıların göç etme düşünceleri ile kendilerini tanımladıkları etnik kimlikleri arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir,[F (3, 385)=6,165, p<,05]. Diğer bir deyişle göç etme düşüncesi, tanımlanan etnik kimliğe bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir.

5. Sonuç

Kars'ta kronik bir soruna dönüşen göç sorununun araştırma sonuçları bağlamında ele alındığında yakın gelecekte de devam edeceği görülmektedir. Göçün gerekçeleri kentte yaşayan ve kendilerini farklı etnik kimliklerle tanımlayan bireyler açısından farklılık ve benzerlik gösterse de genel olarak ortak sosyo-ekonomik gerekçelerden hareketle kentten göç edildiği anlaşılmaktadır. Göç sorunu Kars'ın yoksulluk ve işsizlik gibi iki temel sorunuyla birleşince kentteki beşeri sermayenin kaybı kaçınılmaz olmaktadır. Ama bu çalışmanın konusu açısından bakıldığında Kars açısından sadece beşeri ve fiziki sermayenin kaybı değil aynı zamanda kentin çok kimlikli etnik yapısının da değiştiği görülmektedir. Kars'ı diğer kentlerden farklı ve özel kılan bu çok kimlikli yapısının göçle birlikte zamanla değişmesi elbette ki üzerinde önemle durulması gereken bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan Kars'ta kent merkezinin nüfusu artmasına rağmen kentin genel nüfusu sürekli azalmaktadır. Bunun sebebi ise kent merkezinde göç eden orta sınıf Karşlıların yerini köylerden gelen ve çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla uğraşan daha alt kesimlerin almasıdır. Kent merkezine göçle gelen kırsal kesimdeki bireylerin bir kısmı kent hayatına adapte olurken diğer kısmı ise kırsaldaki yaşam biçimlerini burada da devam ettirmektedirler. Kent merkezindeki trafiğe açık yollarda bile zaman zaman hayvan sürülerinin dolaşması, yine merkezde bulunan ahır ve barınakların varlığı Kars'ın kentleşme sürecini önemli ölçüde baltalamaktadır.

Bununla birlikte Kars'ta yaşayan bireylerin en çok şikâyet ettiği konuların başında gelen sağlık hizmetlerinin yetersizliği önemli bir göç gerekçesini oluşturmaktadır. Bu alanda yeterli personel ve ekipmanın olmayışından dolayı pek çok hasta Batı illerine göç edip tedavilerini orada başlanmaktadır. Halihazırda sadece bir Şeker fabrikası ve bir Çimento fabrikasına sahip olan Kars'ta istihdam olanakları kısıtlı olduğu için gençlerin büyük bir bölümü İstanbul başta olmak üzere Batı illerine göç etmektedirler.

Dolayısıyla özel sektörün cesaret edip yatırım yapmadığı Kars'ta kamunun inisiyatif olarak istihdam yaratması elzemdir. Aynı şekilde Kars'taki göçün kaynağının özellikle köyler olduğunu düşündüğümüzde burada yaşayan vatandaşların temel geçimlik sektörü olan tarım ve hayvancılığın da teşvik politikalarıyla desteklenmesi gerekmektedir. Kısacası tarım ve hayvancılık başta olmak üzere işsizlik, eğitim ve sağlık alanlarında atılacak adımlarla yakın gelecekteki göç dalgalarının durdurulacağı söylenebilir. Aksi halde köylerin kent merkezine kent merkezindekilerince Batıya göç edecekleri aşikardır.

Araştırmada elde edilen sonuçlara bakıldığında ilk beş sıradaki göç gerekçelerinden İklim koşulları hariç diğerlerinin tamamı uygulanacak politikalarla üstesinden gelinebilecek sorunlardır. Fakat iklim koşulları doğadan kaynaklı olduğu için bu konuda en fazla kış ayında yakacak yardımı yapılması, doğalgazda indirim, kapalı çarşılar, ısıtmalı otobüs durakları gibi vatandaşların gündelik hayatını kolaylaştıracak ve yaşam maliyetlerini azaltacak politikalar uygulanabilir.

KAYNAKÇA

- ALTUNIŞIK, Remzi vd (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- AYDIN, Suavi (2012). "Türkiye'nin Etnik Yapısı", *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim* (Editörler: F. Alpkaya ve B. Duru), Ankara: Phoenix Yayınevi, s.149-196.https://oguzhanbasibuyuk.files.wordpress.com/2015/08/turkiyenin_etnik_yapisi_suavi_aydin.pdf Erişim Tarihi:10.09.2017
- BAŞARAN, K. Yağmur (2017). "Sosyal Bilimlerde Örnekleme Kuramı", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt.5, Sayı.47, ss.480-495.
- BETAM (2014). *Türkiye-Ermenistan Sınırı Sosyo-Ekonomik Etkiler Araştırması*, Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi, İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener (2012). *Örnekleme Yöntemleri*, <http://w3.balikesir.edu.tr/~msackes/wp/wp-content/uploads/2012/03/BAY-Final-Konulari.pdf> Erişim Tarihi:20.09.2017
- ERDOĞAN, Kutluay ve DEMİR, Tazegül (2011). "Kars ve Ardahan Türkmenlerinin Dünü ve Bugünü (Milli Mücadeledeki Yerleri)", *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Cilt.58, ss.191-212.

- KALAFAT, Yařar (2001). "Azerbaycan-İran Bağlamında Güney Kafkasya'da Etno-Sosyal Yapı", *Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel*, Cilt.7, Sayı.1, ss. 221-249.
- LEE, Everett (1966). "A Theory of Migration", *Demography*, Vol.3 No.1, ss.47-57.
- ÖZYAKIŞIR, Deniz (2013). *Göç, Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*, Ankara: Nobel Yayınevi
- POLAT, Dilek (2007). *Ağrı Alt Bölgesi'nde (Ağrı, Ardahan, İğdir ve Kars) Gelir Dağılımı ve Göç (Bir Uygulama)*, Yayımlanmamıő Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- RAVENSTEIN, E.Georg (1885). "The Laws Of Migration", *Journal Of The Statistical Society of London*, Vol.48, No.2, ss. 167-235.
- SERKA (2011). *Rakamlarla Serhat İlleri 2011*, Serhat Kalkınma Ajansı, Kars.
- TÜİK (2010). *TRA2 Bölgesi İlleri 2023 Nüfus Projeksiyonları*, Türkiye İstatistik Kurumu.